

Galaxis, de milyen? Gottermayer!

GOTTERMAYER-GALAXIS. JÓKAI KÖNYVKÖTŐJE.
A MNMKG IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM ÚJ IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁSA

Darabos Edit, a kiállítás kurátora

Gottermayer Nándor könyvkötőmester (Pest, 1852 – Parád, 1924) neve nem ismeretlen a Magyar Grafika olvasói előtt, a 2024-ben, halálának századik évfordulóján tartott megemlékezésekről a folyóirat is beszámolt. Jókai Mór (Komárom, 1825 – Budapest, 1904) születésének 200. évfordulója most arra nyújt alkalmat, hogy a magyar könyvkiadás történetében és a magyar iparművészet alakulásában betöltött szerepéről egy kiállítás keretében szölgünk, és a legérdekesebb könyvek történetén keresztül mutassuk be a Jókai és sok más író társ műveinek végső formát adó iparost. Gottermayer Nándor ugyanis az 1880-as évektől lett az immár Révai Mór János kiadásában megjelenő Jókai-művek könyvkötője, de az író hagyatékában is számos egyedi Gottermayer-kötést találunk.

Gottermayer Nándor (1905 előtt)

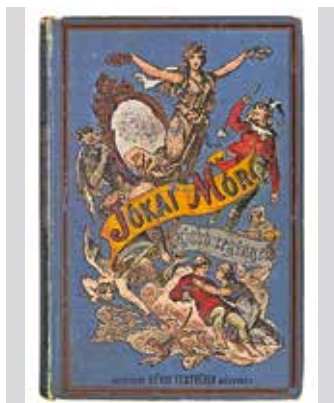
A 2026. január 11-ig, a Ráth György-villában (Budapest, VI., Városligeti fasor 12.) látható kiállításon bemutatjuk a kiadói kötések, valamint a könyvkötői bravúrdarabok mellett a hagyományos és gépi kötésetek tárgyi emlékeit is, és áttekintést adunk olyan, a közönség számára talán ismeretlen fogalmakról, mint a kiadói kötés, bekötési tábla és a klisékészítés.

Gottermayer Nándor egy német-morva származású serfőzőmester fiaként 1852-ben született Pesten. Végigjárta a könyvkötők évszázados képzésének útját; gyerekként lett könyvkötőinas Pécsen, majd felszabadulva többéves külföldi vándorútra ment. Pályája azonban már új keretek között, a céhrendszert eltörlése után bontakozott ki.

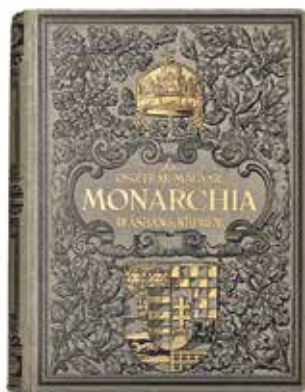
Az egyik első könyvkötő-vállalkozónál, Méhner Vilmos könyvkiadójánál lett segéd, majd művezető, huszonhét évesen pedig Halfer József könyvkötő-papírmárványozóval a Váci utca 11-ben, számos könyvkiadó, könyvkereskedő szomszédságában alapított műhelyt. Az 1880-as évektől állt szoros együttműködésben a Révai Kiadóval, s ennek révén kapcsolódhatott be a nagy Jókai-sorozatok munkálataiba is. Műhelyében készültek az „újabb” Jókai-regények kötései, az író által szerkesztett *Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben* bekötési táblái, s ő biztosította a százkötetes, Jókai 50. írói jubileumára készült *Nemzeti Kiadások* és a *Pallas Lexikon* teljes könyvkötészeti hátterét is. Az egy-egy nagyobb kiadás mögött húzódó összetett munkát a Monarchia-sorozathoz készült eredeti illusztr-

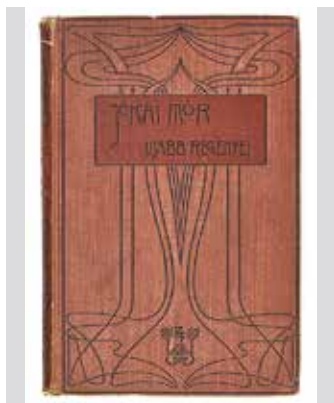
Gottermayer Nándor könyvkötészetében készült kiadói kötések, magántulajdon

Jókai Mór: *A három márványfej*. Révai Testvérek, Budapest, 1887
MNMKK Iparművészeti Múzeum

Az Osztrák–Magyar Monarchia
Írásban és Képen, magántulajdon

Mór Jókai: *A kis királyok*. Révai Testvérek, Budapest, 1893
MNMKK Iparművészeti Múzeum

rációk s a képek nyomásának alapjául szolgáló fadúc bemutatásával tárjuk a látogatók elé.

A nagy példányszámban kiadott sorozatok igényeit kiszolgálva, Gottermayer kortársait megelőzve szerezte be a legújabb könyvkötő gépeket. Az 1880-as évek derekán, első komolyabb megrendeléseik kapcsán pedig olyan fejlesztésbe kezdett, ami akkor még a táblanyomó gépek beszerzését jelentette; újabb telephelyein azonban már komoly gépesítésbe foghatott. Az 1890-es évek közepére a legjelentősebb hazai könyvkötészet tulajdonosává vált. A fejlődést komoly építkezések is jelzik, a kis Váci utcai műhelyből 1891-ben költöznék a Károlyi utca 6. alá, ahol már modern, többemeletes üzemszert építtetett. A cég állandó telephelyét a Királyi Pál u. 5-ben találta meg, ahol korábban Méhner Vilmos kiadója és kötészete is működött. A ma is látható, Fleischl Róbert (1864–1924) műépítész tervei szerint épült, 1913-ra elkészülő épület nemcsak a család otthona volt, hanem akár 200–250 főt foglalkoz-

tatni tudó könyvkötő üzem is. Az 1900-as évek elején hajtogatógép, fűzőgépek, táblanyomó gépek és segédgépek sora dolgozott üzemében. A gépek nagy része német gyártmány volt, legismertebb ezek közül a lipcsei Karl Krause cég. Legtöbbet forgalmazott karos aranyozógépük modellje talán reklámtárgyként került a Gottermayer-üzembe.

Gottermayer Nándor azokhoz az iparosokhoz sorolható,

akik a magyar iparművészet fejlődésére is hatással voltak. A Magyar Iparművészeti Társulat aktív tagjaként a művészi könyvkötések szorgalmazója és azok igényes kivitelezője volt. Közreműködött többek között a Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. *Magyar remekírók* sorozatához kiírt kötet-tábla pályázatában. Az itt díjazott tervek alapján készültek a legismertebb szecessziós kötések. A pályázó művészek

Gottermayer Nándor Királyi Pál utcai telephelye, 1909 körül
MNMKK Iparművészeti Múzeum

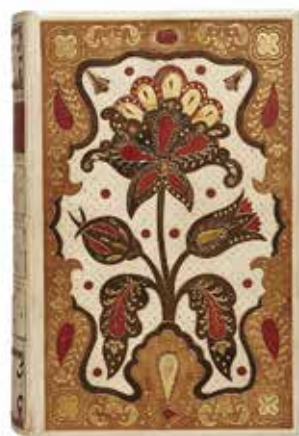
Foerk Ernő és Maróti (Rintel) Géza könyvtervei a Révai-féle kötetstábla-pályázatból. *Magyar Iparművészet*, 1901, IV. évf. MNMKK Iparművészeti Múzeum

között találjuk Horti Pált (1865–1907) és Maróti (Rintel) Gézát (1875–1941), de a sokpéldányos kiadásokhoz addig ismeretlen alkotók terveit is felhasználták. A könyvtervezőként 1898-ban bemutatkozó Helbing Ferenc (1870–1958) vázlatain és könyvmakettjein keresztül a könyvborítók születésének folyamatát kísérhetjük végig.

Gottermayer Nándor magas színvonalon dolgozó hagyományos kézi kötészeti mű-

kötetett, díszkötései a legjelesebb bibliofil gyűjtők, köztük Ráth György kollekciójának becses darabjai voltak, kötéseit megtalálhatók a Vatikáni Könyvtárban és a bécsi császári gyűjteményekben is. A kézi aranyozással, bőrmozsaik technikával, festéssel díszített, minden részletében gondosan kivitelezett kötéseket Gottermayer számos hazai és külföldi kiállításon bemutatta. A kiállításunkon szemléltetett kötetek jelentős része is kiállítási darab-

ként készült, néhány Ráth Györgynek készített díszkötés pedig ez alkalommal tér vissza először eredeti őrzési helyére, a Ráth György-villába. A műhely különféle szortiment-munkákat is vállalt, fotó- és díszalbumok, tárcák, de kisebb lakberendezési jellegű tárgyak, így képkeretek, díszdobozok is készültek a műhelyben s az önálló tervezési-díszműipari tevékenység szolgált alapul a műintézeté váláshoz.

Dankó József: *Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae* Budapest, Franklin, 1893 MNMKK Iparművészeti Múzeum

Kötéstáblaterv – Abonyi Lajos munkái. Tervező: Helbing Ferenc MNMKK Iparművészeti Múzeum

A Gottermayer-kötészetek kettősségét tükrözi kiállításunk egyik kiemelt darabja, mely a kiadói és egyedi kötések ritka kombinációja. E különleges szerkezetű könyvet (Gottermayer a regény két kötetét ikerkötésként fűzte össze) Gottermayer műhelyében talányos, a könyv tartalmára is vonatkoztatható klisével díszítették, így Jókai Mór *A lélekidomár* című műve lehetőséget ad a könyv és a borító többretegű kapcsolatának bemutatására. Az „iker-

Szana Tamás: *Egy amateur naplójából*. Athenaeum, Budapest, 1899.
Tervező: Boros Rudolf
MNMKK Iparművészeti Múzeum

kötés” motívum képletesen is visszaköszön a Gottermayer-kötéseken, ugyanis gyakori, hogy azonos dekorációval, de különböző színű vásznakba kötve adtak ki műveket. Sajátos párdarabok azok a Gottermayer-kötészetekben készült kiadói kötések is, melyeknek utóbb Gottermayer adott új, egyedi köntöst.

Gottermayer Nándor életében számos komoly elismerést

Fényképkeret
MNMKK Iparművészeti Múzeum

kapott. 1897-ben az arany-sarkantyúról elnevezett pápai Szent Szilveszter lovagkereszt birtokosa lett, az 1900-as Párizsi Világkiállítás aranyérmét könyvkötő, bronzérmét pedig feltehetően a bőrdíszmű munkáiért ítéltek meg számára. Az 1902-es torinói iparművészeti kiállításon elismerő oklevelet (*Diplome de mérite*) kap. Ez évben az *Oszták–Magyar Monarchia Írásban és Képben* sorozat kivitelezéséért nyeri el a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. 1905-ben ado-

Jókai Mór: *A lélekidomár*. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Rt., 1897
MNMKK Iparművészeti Múzeum

mányozták számára a Francia Akadémiai Pálmarend tisztikeresztjét (*Ordre des Palmes Académiques*), 1911-ben a torinói nemzetközi ipar- és munkakiállításán pedig aranyéremmel díjazták. Gottermayer Nándor halála után a cég fejlődése megtorpant, a gazdasági válság hatása és családi tragédiák sora vezetett az 1935-ös felszámolásáig. 1941-ben a Királyi Pál utcai házat a Goldberger Sámuel és Fia Rt. Nyugdíjpénz-

tára vásárolta meg. Az 1950-es években, lánya révén, Gottermayer díszkötései és személyes dokumentumai az Iparművészeti Múzeumba kerültek.

A Gottermayer-műhelyek világát megidézzé, az Iparrajziskola Jaschik Álmos alapította könyvkötő szakműhelyének gazdag anyaga (ma Magyar Képzőművészeti Egyetem Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium) és az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeiben őrzött könyvkötő eszközökből összeállított műhelyrekonstrukció a kézi könyvkötészetek műveleteit és a gépi kötések hátterét bemutató szekció egészíti ki a kiállítást. Közel száz kiállítási tárgy, a mester szakmai hagyatékának legjobb darabjai láthatók a Gottermayer Nándor munkásságának szentelt első tárlaton, mely arra is jó alkalom, hogy a gépi könyvkötés magyarországi történetével és annak művészeti vonatkozásaival ismertesse meg a látogatókat. A könyvkötés alapműveleteit a kiállításhoz készült kisfilm segítségével mutatjuk be.

Aranyozógép modellje a Gottermayer-műhelyből Lipcse, 1907 körül, gyártó: Karl Krause
MNMKK Iparművészeti Múzeum